

■ УДК 791:37(477)"192"

В. Н. Миславський, кандидат мистецтвознавства, докторант, Харківська державна академія культури, м. Харків

КІНООСВІТА В УКРАЇНІ В 1920-Х РР.

На основі маловідомих публікацій в українській та російській пресі 1920-х рр. розглядається становлення кіноосвіти в Україні в 1923-1930 рр. — відкриття й функціонування державних курсів кінематографії Б. Лоренцо в Одесі (склад викладачів, специфіка навчання й працевлаштування). Аналізуються специфіка роботи Одеського кінотехнікуму і передумови відкриття Київського кіноінституту, взаємодія кіноосвіти та кіновиробництва в Україні в зазначений період.
Ключові слова: історія кіно, УРСР, ВУФКУ, кіноосвіта.

В. Н. Миславский, кандидат искусствоведения, докторант, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

КІНООБРАЗОВАНИЕ В УКРАИНЕ В 1920-Х ГГ.

На основе малоизвестных публикаций в украинской и российской прессе 1920-х гг. рассматривается становление кинообразования в Украине в 1923-1930 гг. — открытие и функционирование государственных курсов кинематографии Б. Лоренцо в Одессе (состав преподавателей, специфика обучения и трудоустройства). Анализируются специфика работы Одесского кинотехникума и предпосылки открытия Киевского киноинститута, взаимодействие кинообразования и кинопроизводства в Украине в указанный период.
Ключевые слова: история кино, СССР, ВУФКУ, кинообразование.

V. N. Myslavskyy, Candidate of Art Criticism, Doctoral Student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

FILM EDUCATION IN UKRAINE IN THE 1920S

On the basis of the little-known publications in Ukrainian and Russian media of the 1920s the emergence of film education in Ukraine in 1923 — 1930 is considered, namely, the opening and functioning of the cinematography public courses by B. Lorenzo in Odessa (teaching staff, specific training and employment). The article analyzes characteristic aspects of work of the Odessa Cinema College and the preconditions of opening of the Kyiv Film Institute, and the interaction between film education and film production in Ukraine within specified time.

Key words: history of cinema, USSR (Ukrainian Soviet Socialist Republic), VUFKU (All-Ukrainian photographic and film administration), film education.

Постановка проблеми. Одним з важливих напрямів наукових пошуків вітчизняного кінознавства є дослідження державної політики

в кіноосвітньому процесі. Особливої уваги потребують «білі плями», що стосуються 1920–х рр. Тема дослідження є актуальною, оскільки, по-перше, вивчення досвіду організації та здійснення державної політики в галузі кіноосвіти дозволять використовувати сформульовані висновки на практиці, по-друге, заповнення цієї прогалини сприятиме створенню цілісної концепції історії українського кіно.

Останні дослідження та публікації. Про кіноосвітній процес в Україні цього періоду написано немало праць. Такі дослідження здійснювали українські кінознавці В. Слободян [19], Р. Росляк [18], О. Безручко [1] та ін. Наукові розвідки Р. Росляка, О. Безручко, основані на архівних документах, дозволили простежити становлення української кіноосвіти. Однак ці аспекти державної політики в галузі кіноосвіти є маловивченими, що підтверджує актуальність досліджень.

Мета статті — з'ясувати особливості державної політики щодо навчальних кінозакладів в Україні, дослідити різноманітні сторони кіноосвітніх процесів 1920-х рр., а також фактори, що впливали на ці процеси.

В Україні на поч. 1920-х рр. нетривалий час існувало близько десяти навчальних закладів, які здійснювали підготовку кіноспеціалістів. Проте стабільно змогли проіснувати «Державні кінокурси» під керівництвом Б. Лоренцо, організовані в Одесі в березні 1923 р. Одеським окружним відділенням Всеукраїнського фото-кіно управління (ВУФКУ) й Одеським губернським відділом професійної освіти (Губпрофос). За задумом організаторів, ці курси мали «підготувати новий кадр діячів кінематографії, ознайомих з новітньою кіно-технікою, з принципами екранного мистецтва, завданнями радянської кінопромисловості пошуку шляхів відродження української кінематографії, завоювання нею європейського ринку і, що найважливіше, перетворення її на найпотужніше знаряддя соціальної агітації та широкої освіти трудящих» [14].

Відкриття курсів збіглося з нарощуванням кіновиробництва в Одесі. Програма навчання передбачала 8 місяців, а практичні роботи (участь у зйомках, лабораторні, операторські та інші заняття на фабриках) — 4 місяці. Серед викладачів фігурували проф. Б. Варнеке, Б. Лоренцо, М. Салтиков, Є. Славинський та ін. Курс занять складався з дев'яти предметів: 1) пластика, танці; 2) введення в мистецтво актора; 3) мімодрама; 4) міміка; 5) мистецтво екранного актора; 6) грим; 7) техніка кінематографії; 8) гімнастика; 9) політграмота [11].

Курси набули популярності, і в липні оголошено прийом до паралельної групи. Також розпочато лекції на теми: «Мистецтво і кіно», «Завдання радянського кіновиробництва», «Організація

кінопромисловості» [7]. Для читання лекцій і керівництва художньою роботою курсантів запрошено В. Гардіна, П. Чардиніна і О. Ширвіндта [7]. У жовтні, згідно з повідомленням преси, студійці брали участь у зйомці картини «Подих нового життя» і практикувалися на Механічному заводі [9]. У листопаді «Державні кінокурси» отримують додаткове асигнування, затверджується новий склад викладачів. Розпочали роботу в грудні: проф. Б. Варнеке (введення в мистецтво), Б. Лоренцо (міміка і мімодрама), В. Гардін і П. Чардинін (екранне мистецтво), М. Панов (грим), Є. Славинський (кілотехніка), С. Яковлева (пластика і танці). Також відкрито клас кілотехніків і розпочато прийом до нової групи [10].

З початку роботи кінокурсів ВУФКУ планувало в майбутньому перетворити їх на інститут кінематографії [7]. З цієї метою в грудні 1923 р. створено спеціальну комісію під керівництвом директора Одеської кінофабрики Г. Тасіна, за участю режисера В. Гардіна і завідувача Держкінокурсами Б. Лоренцо і секретаря М. Бортепсона. Комісія мала розробити план «перетворення одеських курсів на державний виробничий кіноінститут всеукраїнського масштабу з факультетами — художнім і технічним» — з терміном навчання два роки [3].

Цю ідею частково реалізували восени відкриттям в Одесі Державного технікуму кінематографії ВУФКУ (ДТК), який мав забезпечити необхідними фахівцями потреби української кінематографії. До осені 1924 р. кіноосвіта в Україні здійснювалася лише на кінофакультетах театральних технікумів або в «кіностудіях». Але ці установи у своїй навчально-виховній роботі не орієнтувалися на кіновиробництво і, звичайно, не могли вирішити основних завдань кіноосвіти.

У 1925 р. «Державні кінокурси» продовжували працювати. Наприкінці вересня перший випуск розпочав практику. Випускні іспити склали 30 осіб. До цього часу завершено новий прийом. Зі 160 допущених до іспитів суто за відрядженнями профспілок зарахували 50 осіб. У грудні відбулися випускні іспити [5]. Усього випущено 22 особи, «Червоних кіноакторів». Але практично нікого з випускників не прийнято на кінофабрику ВУФКУ.

У ДТК приймали комсомольців і робочих з дворічним виробничим стажем [13]. Навчання почалося у вересні. Фінансування технікуму становило для ВУФКУ 119 000 крб на рік [4]. Технікум мав екранний і технічний факультети, які склалися з акторського, режисерського, операторського і лаборантського відділень. Навчальною програмою передбачено 14 дисциплін. Термін навчання — три роки, а перший набір становив 60 осіб.

Навчальний план екранного відділення технікуму складався з 12 дисциплін: 1) соціально-економічні науки; 2) історія мистецтва

і матеріальної культури; 3) українська література; 4) енциклопедія кіно; 5) постановка тіла; 6) основи сучасної психології та рефлексології; 7) типологія, що трактує класифікацію особи; 8) грим як допоміжна дисципліна основної техніки акторської виразності; 9) техніка акторської виразності як основна дисципліна екранного відділу; 10) композиція кінодійства; 11) навчальна практика кінодійства та композиції; 12) практична робота на виробництві.

Навчальний план технічного відділення також складався з 12 дисциплін: 1) соціально-економічні науки; 2) історія мистецтва і матеріальної культури; 3) математика; 4) Механіка; 5) електротехніка та освітлювальна апаратура; 6) фізичні основи фотопроцесу; 7) фотохімія; 8) проекція; 9) теорія перспективи; 10) композиція кінодійства; 11) навчальна практика фото- і кінозйомки) 12) практична робота на виробництві [12].

Особливо бракувало молодих кваліфікованих кінофахівців у другій половині 1920–х р. У 1928–1930 рр. почалося активне обговорення цієї проблеми. Після першого випуску стало очевидно, що Одеський кінотехнікум не виконує належним чином своїх функцій. Професійний рівень випускників технікуму виявився нижчим, ніж у навчальних закладах, не пов'язаних з ВУФКУ.

У 1928 р. профнепридатність значного відсотка випускників кінотехнікуму змусила вжити рішучих заходів стосовно закладу. У зв'язку із цим, Всеукраїнський комітет працівників мистецтва (ВУК Робмис) ухвалив: «...враховуючи, що існуюча система постановки роботи кінотехнікуму себе не виправдовує, поставити перед Правлінням ВУФКУ питання про необхідність детального вивчення підготовки кваліфікаційної сили для виробництва, з тим, щоб надалі робота кінотехнікуму протікала відповідно до виробничих планів кінопромисловості».

Правління ВУФКУ, розуміючи всю серйозність становища, прийняло рішення замінити викладацький склад основних творчих професій [16]. Колегія Наркомосу УРСР, дослідивши діяльність ДТК і проаналізувавши стан справ української кінематографії, дійшла висновку: «...Одеський кінотехнікум ВУФКУ досі ще не дав достатньої кількості і якості в підготовці нових кадрів працівників для української кінематографії, зокрема режисерів і кіноакторів. Випускав кінотехнікум в основному поки тільки технічних працівників — операторів, лаборантів тощо. Одночасно із цим слід зазначити, що українська кінематографія потребує на даний момент висококваліфікованих працівників у всіх галузях».

Єдиний вихід із ситуації, що склалася, Колегія Наркомосу вбачала у реформуванні технікуму таким чином, щоб він здійснював

підготовку тільки технічних фахівців. Майбутніх режисерів і акторів надалі мав випускати організований кіновнз: «...Виходячи з того, що Одеський кінотехнікум не забезпечує підготовки висококваліфікованої робочої сили для кіновиробництва, особливо режисерської через відсутність достатньої кількості кваліфікованих педагогів в Технікумі — визнати необхідним, щоб надалі Одеський кінотехнікум підготовляв в основному фахівців по лінії кінематографічної техніки, а саме — лаборантів, операторів, освітлювачів і т.п. Що стосується підготовки режисерів, акторів, художників і сценаристів, то такі функції Технікуму ліквідувати і екранний відділ закрити. Студентів екранного відділу розмістити по іншим навчальним закладам або передати в технічний відділ Технікуму. Одночасно з цим визнати за необхідне організувати в Києві школу вищого типу з експериментально-дослідним ухилом. Доручити Профосу і Упрнауки опрацювати це питання з таким розрахунком, щоб експериментально-дослідний інститут розпочав свою роботу з 1 січня 1929 року».

Три випуски кінотехнікуму (1927, 1928, 1929 рр.) — це 66 акторів і режисерів, 65 кінооператорів, лаборантів, інших фахівців [2], з яких знайшли роботу 23 оператори, 10 акторів, 5 режисерів-постановників, 1 сценарист, 1 редактор, 7 асистентів режисерів, 5 працівників художнього монтажу, 2 викладачі з дисциплін кінотехніки й інші працівники нижчих кваліфікацій. Про використання кінокадрів Державного технікуму кінематографії (ДТК) свідчить зведення Київської кінофабрики: 24 режисерські групи і 8 режисерів (33%) були випускниками технікуму (71%).

У січні 1930 р. Одеська кінофабрика організувала тримісячні курси кіносценаристів, запросивши робкорів, культпрацівників, пролетарських письменників і кіноробмол ЛКСМ. На цих курсах навчалися 77 осіб. При художньому відділі ВУФКУ також створено курси сценаристів, де навчалася більше 40 літераторів-початківців з відривом від виробництва.

У червні 1930 р. рішенням Колегії Наркомосу України Одеський кінотехнікум реорганізовано в кіноінститут і переведено до Києва, який став центром українського кіновиробництва після того, як почала працювати кінофабрика: «...У зв'язку з розширенням кіновиробництва і необхідністю підготувати кадри для всіх галузей кінематографічних процесів, перетворити Одеський технікум кінематографії в кінематографічний інститут. Незважаючи на те, що в Києві зосереджено основне кінематографічне виробництво, а також беручи до уваги наявність у Києві потрібних фахівців, перевести Одеський технікум кінематографії в Київ. Інститут організувати з двома основними факультетами: технічним та художнім. Доручити Державному

науково-методичного комітету (ДНМК) і ВУФКУ протягом 2-х місяців розробити програми інституту та подати їх на затвердження Колегії НКО. Збільшити кількість і розмір стипендій, довівши розмір їх в кінематографічному інституті не менш, як 45–55 крб на місяць (тобто такий розмір, як для індустріальних вузів). Усе керівництво інститутом передати повністю у ведення ВУФКУ».

На базі ДТК ВУФКУ і кінофакультету Київського художнього інституту сформовано Київський кіноінститут. Згідно з опублікованими довідками перший набір у новий вnz був достатньо значним (разом з робфаком становив 500 осіб). 76% — робітники, разом із селянами — 90%, 65% — партійці і комсомольці. Чисельність студентів-українців, що не перевищувала раніше 40% із загальної кількості студентів, у першому наборі склала майже дві третини учнів.

Висновки. Аналіз політики держави в галузі підготовки фахівців для кінематографа в 1920-х рр. засвідчив необхідність її докорінного реформування. Оскільки рівень навчальних закладів не відповідав розвиткові кінопромисловості, необхідно було реформувати управлінську складову завдяки об'єднанню під егідою ВУФКУ. Об'єднання навчальних закладів, які здійснюють підготовку кіноспеціалістів, дозволило не тільки уникнути дублювання в підготовці фахівців одного напрямку, але й створити на початку 1930-х рр. якісно нову, цілісну систему кіноосвіти.

Перспективи подальших досліджень, насамперед, пов'язані з вивченням підходів до кіноосвіти в Україні й РРФСР на початку 1930-х рр.

Список використаних джерел

1. Безручко О. В. Українська мистецька кіноосвіта : монографія / О. В. Безручко. — Київ : КиМУ, 2012. — Т. 1. — 256 с.
2. В.Л. Звертаємо увагу: (Одеський кінотехнікум) / В.Л. // Кіногазета. — 1930. — 20 січ.
3. ВУФКУ и кинопросвещение : [ред. ст.] // Силуэты. — 1923/24. — № 6(20). — Декабрь, 1923. — С. 12.
4. ВУФКУ: [ред. ст.] // Советское кино. — 1925. — № 4/5. — Сентябрь–октябрь. — С. 82.
5. Выпуск киноактеров, окончивших курсы ВУФКУ в Одессе : [ред. ст.] // Кино-газета. — 1925. — № 1. — 1 янв. — С. 3.
6. Голос про ВУФКУ: [ред. ст.] // Зоря. — 1927. — Ч 8(32). — С. 29.
7. Госкурсы кинематографии : [ред. ст.] // Силуэты. — 1923. — № 14. — С. 11.
8. Госкурсы кинематографии : [ред. ст.] // Силуэты. — 1923. — № 13. — С. 13.
9. Госкурсы кинематографии : [ред. ст.] // Силуэты. — 1923/24. — № 17. — С. 9.

10. Госкурсы кинематографии : [ред. ст.] // Силуэты. — 1923/24. — № 18. — Ноябрь, 1923. — С. 3.
11. Государственные курсы кинематографии при производственном отделе ВУФКУ открыты : [ред. ст.] // Силуэты. — 1923. — № 8/9. — С. 32.
12. Денисів А. Теорія і практика української кіношколи / А. Денисів // Кіно. — 1926. — № 11. — Жовтень. — С. 20–22.
13. Из доклада зав. ВУФКУ т. Хелмно // Кино-неделя. — 1925. — № 1(48). — 2 января. — С. 25.
14. Кинокурсы : [ред. ст.] // Силуэты. — 1923. — № 8/9. — С. 29–30.
15. Кинотехникум : [ред. ст.] // Кино-неделя. — 1925. — № 10. — С. 7.
16. Кінотехнікум ВУФКУ в Одесі : [ред. ст.] // Бюлетень Народного комісаріату освіти. — Харків, 1928. — № 36(123). — 1–8 верес. — С. 23.
17. Макаров. Росте зміна / Макаров // Кіно. — 1928. — № 4(40). — Квітень. — С. 6
18. Росляк Р. В. Кіноосвіта в Україні (перша третина ХХ століття) : монографія / Р. В. Росляк. — Київ : ПП «ЕКМО», 2006. — 226 с.
19. Слободян В. Р. Актор і кіно: Становлення акторського мистецтва в українському радянському кіно : монографія / В. Р. Слободян. — Київ : Мистецтво, 1975. — 135 с.

References

1. Bezruchko O. V. Ukrainiska mystetska kinoosvita : monohrafiia / O. V. Bezruchko. — Kyiv : KyMU, 2012. — Т. 1. — 256 s.
2. V.L. Zvertaiemo uvahu: (Odeskyi kinotekhnikum) / V.L. // Kinohazeta. — 1930. — 20 sich.
3. VUFKU i kinoprosveshcheniye : [red. st.] // Siluety. — 1923/24. — № 6(20). — Dekabr. 1923. — S. 12.
4. VUFKU: [red. st.] // Sovetskoye kino. — 1925. — № 4/5. — Sentyabr-oktyabr. — S. 82.
5. Vypusk kinoakterov. okonchivshikh kursy VUFKU v Odesse : [red. st.] // Kino-gazeta. — 1925. — № 1. — 1 yanv. — S. 3.
6. Golos pro VUFKU: [red. st.] // Zorya. — 1927. — Ch 8(32). — S. 29.
7. Goscursy kinematografii : [red. st.] // Siluety. — 1923. — № 14. — S. 11.
8. Goscursy kinematografii : [red. st.] // Siluety. — 1923. — № 13. — S. 13.
9. Goscursy kinematografii : [red. st.] // Siluety. — 1923/24. — № 17. — S. 9.
10. Goscursy kinematografii : [red. st.] // Siluety. — 1923/24. — № 18. — Noyabr. 1923. — S. 3.
11. Gosudarstvennyye kursy kinematografii pri proizvodstvennom otdel VUFKU otkryty : [red. st.] // Siluety. — 1923. — № 8/9. — S. 32.
12. Denysiv A. Teoriia i praktyka ukrainskoi kinoshkoly / A. Denysiv // Kino. — 1926. — № 11. — Zhovten. — S. 20–22.
13. Iz doklada zav. VUFKU t. Khelmno // Kino-nedelya. — 1925. — № 1(48). — 2 yanvarya. — S. 25.

14. Kinokursy : [red. st.] // Siluety. — 1923. — № 8/9. — S. 29–30.
15. Kinotekhnikum : [red. st.] // Kino-nedelya. — 1925. — № 10. — S. 7.
16. Kinotekhnikum VUFKU v Odesi : [red. st.] // Biuletен Narodnoho komisariatu osvity. — Kharkiv, 1928. — № 36(123). — 1–8 veres. — S. 23.
17. Makarov. Roste zmina / Makarov // Kino. — 1928. — № 4(40). — Kvitен. — S. 6
18. Rosliak R. V. Kinoosvita v Ukraini (persha tretyna KhKh stolittia) : monohrafiia / R. V. Rosliak. — Kyiv : PP «EKMO», 2006. — 226 s.
19. Slobodian V. R. Aktor i kino: Stanovlennia aktorskoho mystetstva v ukrain-skomuadianskomu kino : monohrafiia / V. R. Slobodian. — Kyiv : Mystetstvo, 1975. — 135 s.

■ UDC 791:37(477)"192"

Myslavskiy V. N., Candidate of Art Criticism, Doctoral Student, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv
cinema2@mail.ru

FILM EDUCATION IN UKRAINE IN THE 1920S

The aim of the paper is to consider the issues of public policy concerning film educational institutions in Ukraine and explore certain aspects of film education processes in the 1920s. The influence of public policy on film education is one of the important areas of scientific research in Ukrainian film studies. The gaps in studies mostly refer to the 1920s. The relevance of this topic lies in two aspects: firstly, scientific examination of the positive and negative experience of establishment and implementation of public policy enables applying the drawn conclusions to the modern film education; and secondly, filling this gap enables creating an integral concept of the Ukrainian cinema history.

Research methodology. The present study is based on the archival documents of the 1920s.

Results. The study of the public policy in the area of cinematography specialists training in the 1920s has confirmed that it required fundamental reforming. Since the level of educational institutions mismatched the level of film production development, the administrative constituent required reformation through the integration under the aegis of VUFKU (All-Ukrainian photographic and film administration). The study revealed that the consolidation of educational institutions that trained film specialists made it possible not only to eliminate duplication in film awareness training, but also to create a qualitatively new and comprehensive system of film education by early 1930s.

Novelty. The paper is the first attempt for considering the emergence of film education in Ukraine in 1923 — 1930. The opening and functioning

of the cinematography public courses by B. Lorenzo in Odessa (teaching staff, specific training and employment) are examined for the first time. The characteristic aspects of work of the Odessa Cinema College and the preconditions of opening of the Kyiv Film Institute, and the interaction between film education and film production in Ukraine are systematized and summarized.

The practical significance. The paper may be of a particular interest to the specialists in film industry, teachers of the history of TV and cinema. The findings in this paper can be used in pedagogical and educational practice as well as in film criticism.

Key words: history of cinema, USSR (Ukrainian Soviet Socialist Republic), VUFKU (All-Ukrainian photographic and film administration), film education.

Надійшла до редколегії 01.02.2016 р.